Лекцыя 5.

Грамадска-палітычнае становішча Беларусі ў другой палове XIX ст.– 1917 г.

План:

1. Асаблівасці “Вялікіх рэформ” 1860 – 1870-х гг. на Беларусі. Контррэформы Аляксандра III.
2. Нацыянальна-дэмакратычны рух у другой палове XIX – пачатку XX стст.
3. Беларусь у гады Першай сусветнай вайны і Лютаўскай рэвалюцыі.

“Вялікія рэформы” 1860 - 1870-х гг.

- Судовая рэформа *(1864)*
- *Земская рэформа (1864)*
- Гарадская рэформа (1870)
- Цэнзурная рэформа (1865)
- Ваенная рэформа (1862 – 1874)
- Школьная рэформа (1863 – 1874).

Судовая рэформа 1864 г.

- Усесаслоўны суд;
- Нязменнасць суддзяў;
- Незалежнасць суда ад адміністрацыі;
- Спаборніцтва і галоснасць судовага працэсу;
- Прысяжныя засядацелі;
- Прысяжныя паверанныя (адвакаты);
- Судовыя следчыя (папярэдняе следства);
- Натарыят.

Недахопы судовай рэформы

- Пакінуты ***валасны суд*** для сялян;
- Асобны ***духоўны суд*** (кансісторыя) для духавенства;
- Асобны ***ваенныя суд*** для вайскоўцаў;
- ***Вышэйшы крымінальны суд*** для вышэйшых чыноўнікаў.

Асаблівасці судовай рэформы на Беларусі

- ***Пачалася са спазненнем (з 1872 г.)***;
- Міравыя суддзі ***не выбіраліся***, а ***прызначаліся*** міністрам унутраных спраў;
- Прысяжныя засядацелі – зацвярджаліся мясцовымі уладамі

- **Прычына** – апазіцыйнасць пра-польскага дваранства (да 1870 г. – ваенная становішча у краі).

Земская рэформа 1864 г.

- У сувязі з паўстаннем 1863 – 1864 гг. на Беларусі не праводзілася.
- З **1911 г.** праводзілася у Віцебскай, Магілёўскай і Мінскай губернях па спецыяльнаму выбарчаму закону.

Асаблівасці гарадской рэформы на Беларусі

- Пачалася са спазненнем на 5 гадоў (з 1875 г.)
- Прычына – нацыянальны склад гараджан (60 – 80 % - яўрэі і палякі)

Школьная рэформа 1863 – 1874 гг.

Асноўныя рысы школьнай рэформы

- Усесаслоўнасць
- Павелічэнне колькасці пачатковых школ
- Пераемнасць розных ступеняў навучання

Асноўныя тыпы навучальных установ

- Народные вучылішча і царкоўнапрыходскія школы,
- Гарадскія вучылішча,
- Рэальныя вучылішча,
- Класічныя гімназіі,
- Універсітэты

Асаблівасці школьнай рэформы на Беларусі

- Грамадскасць не дапускалася да кіраўніцтва народнай адукацыяй,
- Адсутнасць вышэйшых навучальных установ,
- Вялікая роля праваслаўнай царквы ў пачатковай адукацыі

Значэнне рэформ 1860 -70 х гг.

- Змянілі сацыяльна-палітычные жыцце Расіі, якая канчаткова стала на шлях еўрапейскага развіцця.
- Неслі ў сабе перажыткі феадалізму.
- На Беларусі праводзіліся з вялікімі адрозненнямі і адтэрміноўкамі.

Контррэформы 1880 - 1890-х гг.

Забойства Аляксандра II народавольцамі 1 сакавіка 1881 г.

Імператар Аляксандр III

“Міратворац”

(1881 – 1894)

Контррэформы ў Расіі

- Адміністратыўны нагляд за газетамі і часопісамі,
- Абмежаванні у сістэме адукацыі,
- Узмацненне урадавага кантролю на месцах (земскія начальнікі).
- Павышэнне маемаснага цэнзу пры выбарах у гарадскія думы (1892),
- Пашырэнне Мяжы аселасці для яўрэяў.

Вынікі контррэформ 1880 - 90- х гг.

- Узмацненне сацыяльнай базы урада – буйных і сярэдніх землеўладальнікаў, а таксама падаўленне рэвалюцыйнага руху ў Расіі.
- Праграма контррэформ не змяніла накірунак сацыяльна-эканамічнага развіцця краіны, але запаволіла яго тэмпы.

Нацыянальна-дэмакратычны рух ў другой палове XIX – пачатку XX стст.

Ідэолагі народніцтва:

Герцэн А.І. **Чырнышэўскі М.Г.**

Тэорыя “сялянскага сацыялізму”

- **Сялянская абшчына** – гэта зародыш сацыялізму. Таму Расія мае усе магчымасці перайсці адразу ад феадалізму да **сацыялізму**, мінуючы **капіталізм**.

Плыні народніцтва:

- **Рэфармісцкае (ліберальнае)** – перайсці да сацыялізму шляхам рэфармавання існуючага ладу

Южакоў С.Н.

Рэвалюцыйные плыні народніцтва

- *Прапагандысцкае*
- *Змоўніцкае*
- *Анархісцкае*

Прапагандысцкае

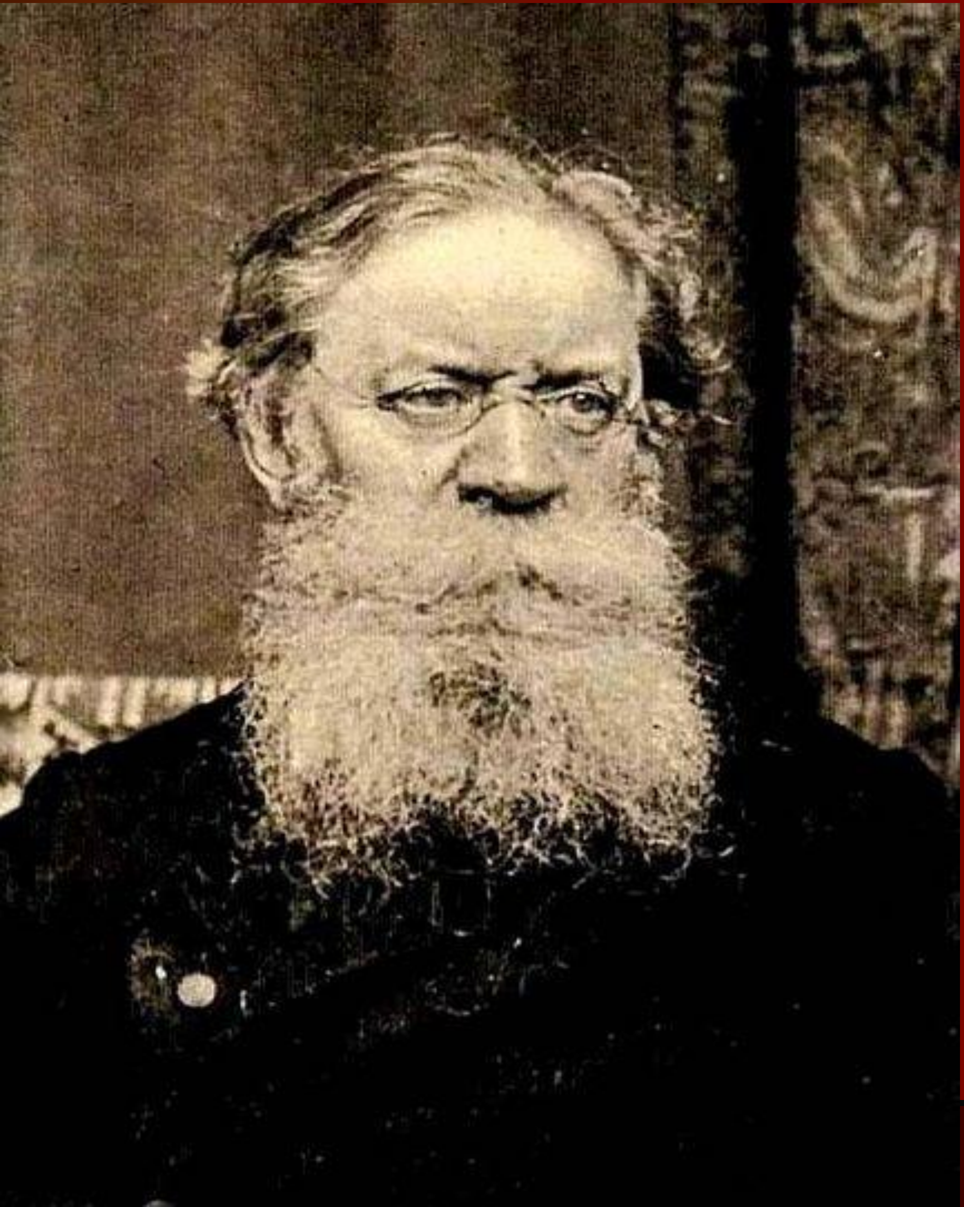

- Прапаганда сацыялізму у народным асяроддзі
- Лаўроў Пётр Лаўравіч – палкоўнік, прафесар Міхайлаўскай артылерыйскай акадэміі

Ілля Рэпін – Арышт прапагандыста

змоуніцкае

- **Крыніца гістарычнага прагрэсу – воля “актыўнай меньшасці”**

Ткачоў П.Н.

Нячаяў і “нячаяўшчына”

- “Рэвалюцыянер – гэта асоба без пачуццяў, без ваганняў, без сумлення і нават без імя. Яго адзіная мэта – разбурэнне...”

Нячаяў С.Г.

“Катэхізіс рэвалюцыянераў”

Ф.М. Дастаеўскі

...і яго “Бесы”

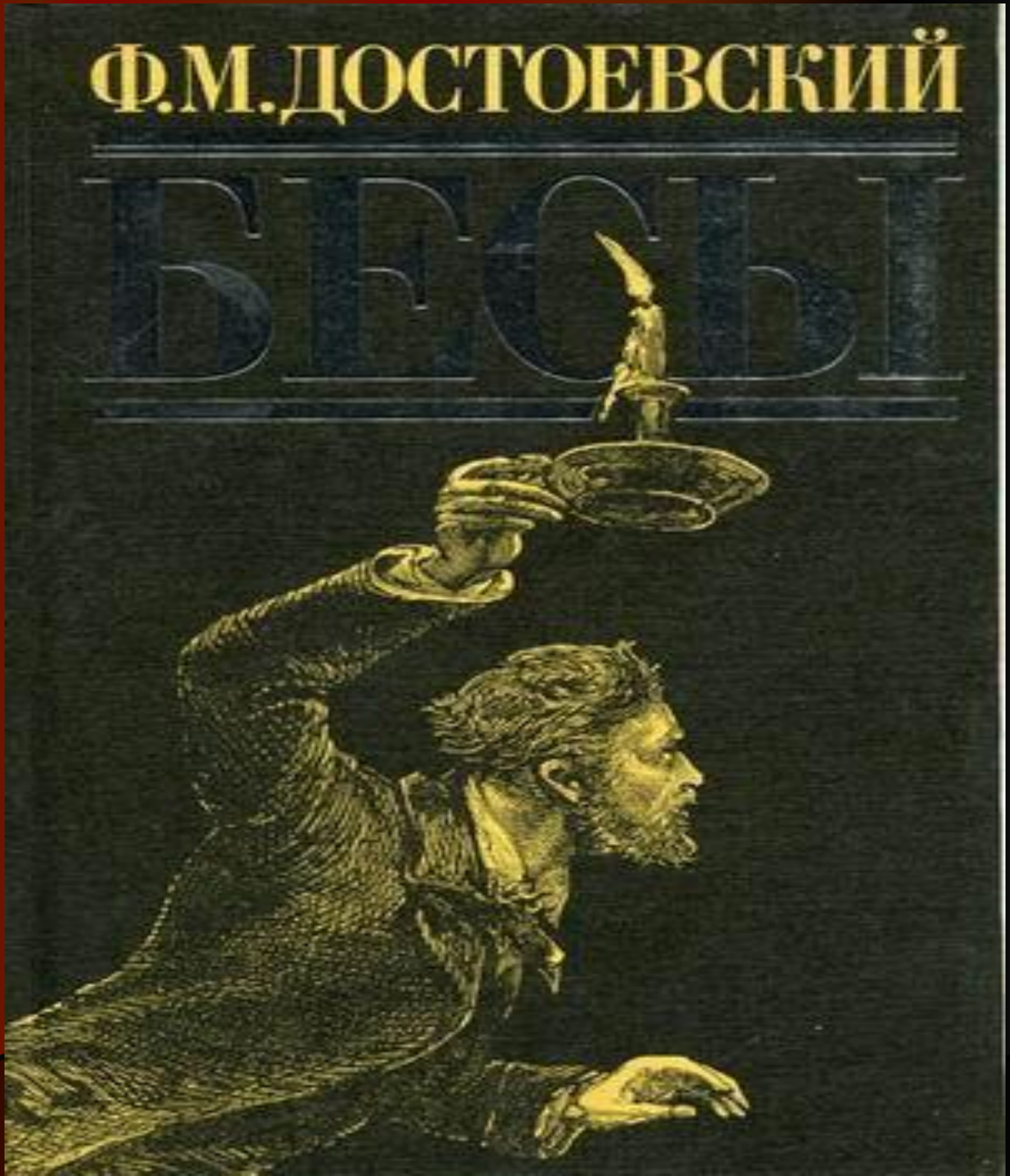

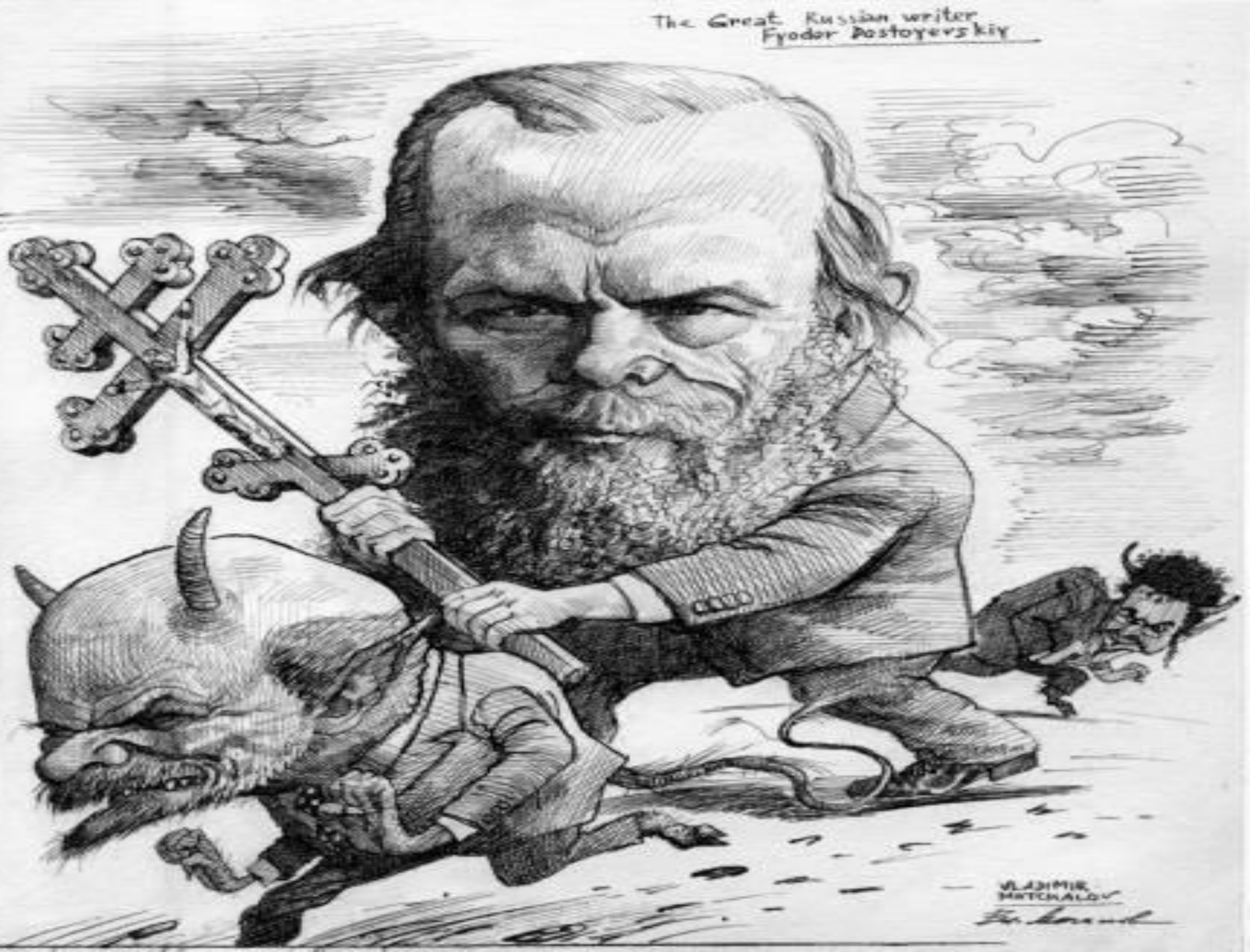
The Great Russian writer
Fyodor Dostoyevskiy
VLADIMIR
MOTCHALOV

Анархісцкае:

- Любая улада – гэта прымус над асобай.
- Бунт гістарычна уласцівы рускаму чалавеку, ен - бунтар па сваей гісторыі, светапогляду, псіхічнаму тыпу.

- “Ні у якім выпадку нель атаясамліваці грамадства і дзяржаву, бо апошняе – толькі улада над часткай грамадства”

Князь П.А. Крапоткін

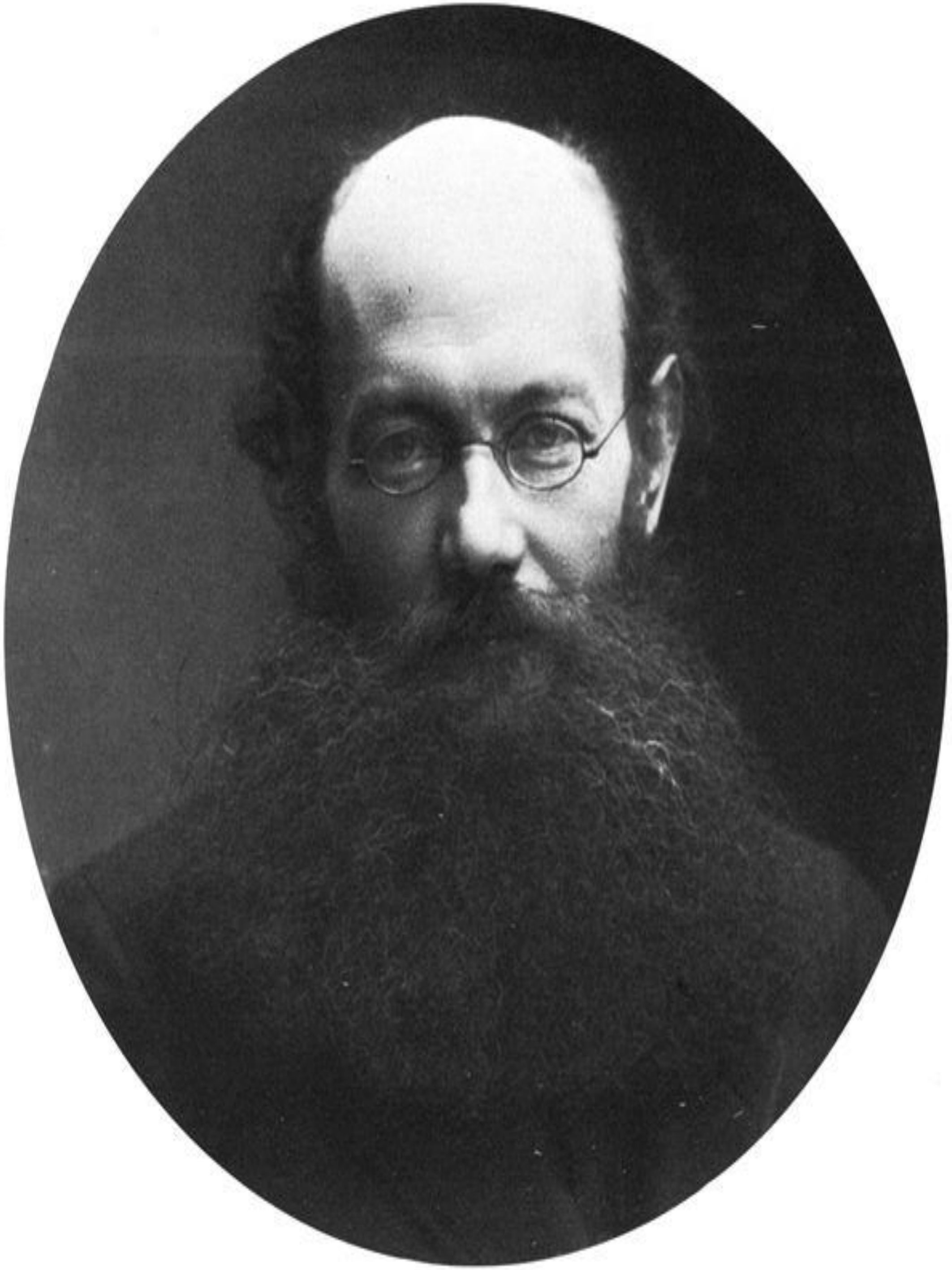

Галоуная арганізацыя народнікаў Расіі – "Зямля і Воля" (СПБ)

- **Годы існавання:** 1861 – 1864, 1876 – 1879;
- Колькасць сяброў – **150 – 200 чалавек**;
- **Кіраўнікі:**
- Г.В. Пляханаў,
- С.Л. Пяроўская,
- Л.А. ЦіхаміраЎ.

Народная Воля (1879 – 1887)

- Тактыка – індывідуальны тэрор супраць прадстаўнікоў улады

- Кіраўнікі:
- Жэлябаў А.І., Пероўская С.Л.

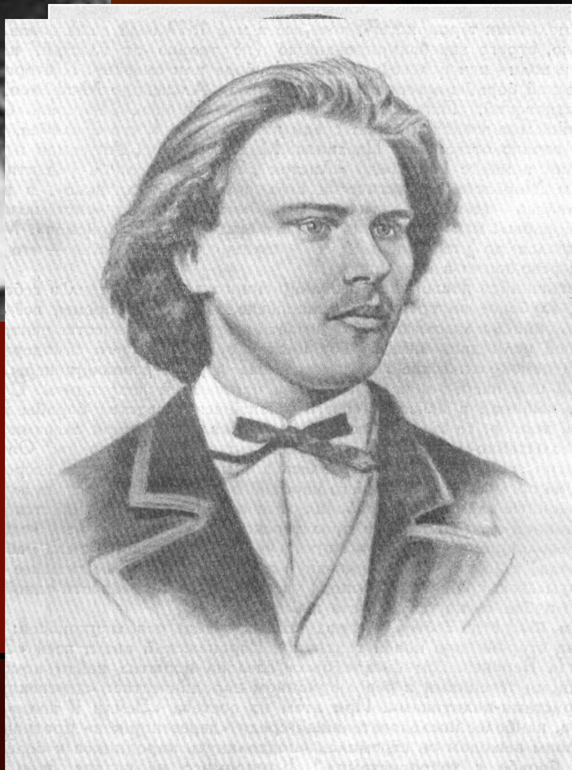

Грынявіцкі Ігнацій Іахімавіч (1856 – 13.03.1881)

- З сям'і збяднелай беларускай шляхты
- Былы студэнт Тэхналагічнага інстытута (СПБ.)

“Народная Воля” – Найбольш вядомы тэрарыстычны акт

Забойства імператара Аляксанда II

1 сакавіка 1881 г.

1 сакавіка 1881 г.

Беларускія народнікі і эсэры

Брэшка-Брэшкоўская Кацярына Канстанцінаўна (1844 – 1934)

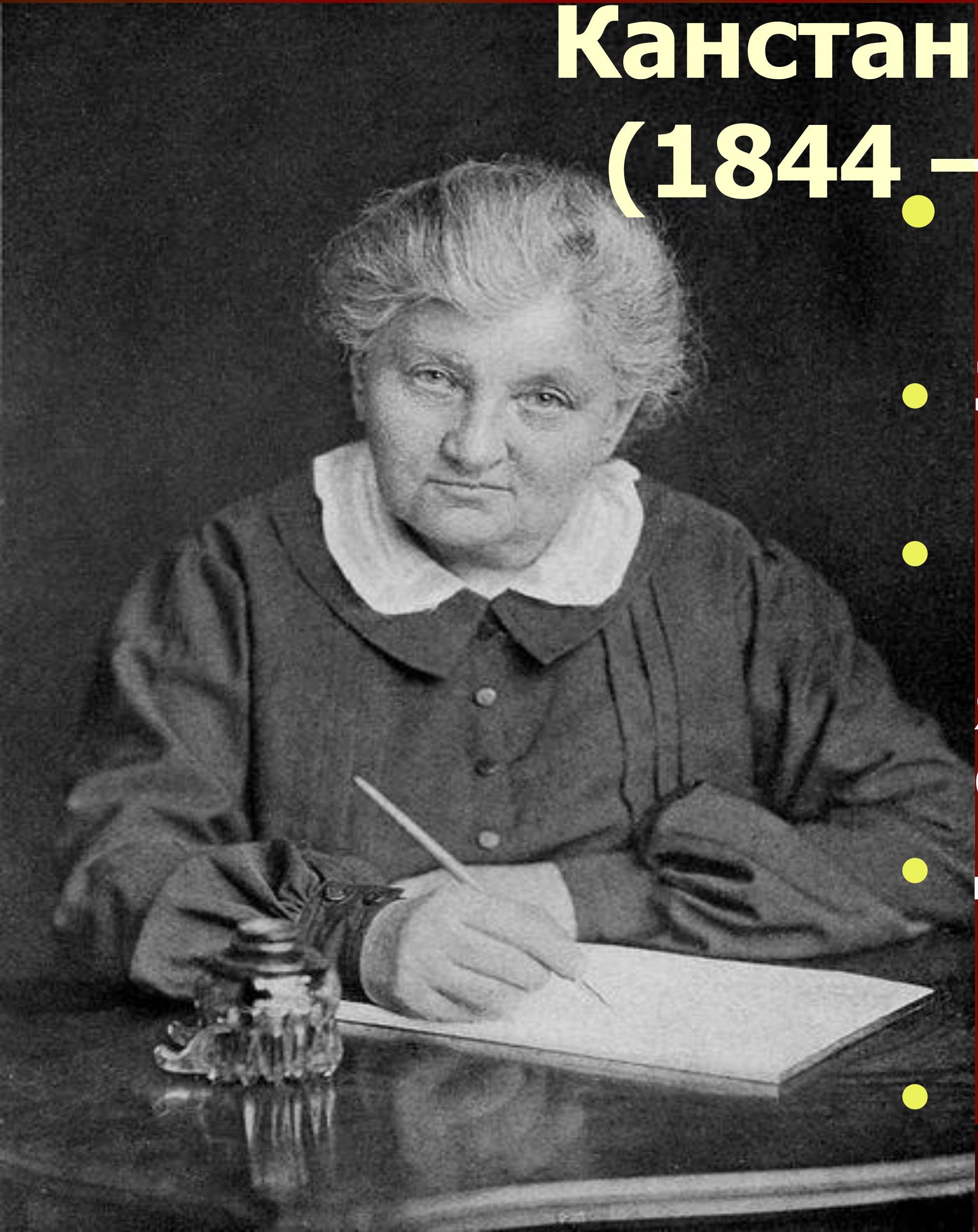

- “Бабуля рускай рэвалюцыі”
- З дваран Чарнігаўскай губерні
- Правяла у турме і на катарзе 17 гадоў, яшчэ 12 гадоў – у ссылцы;
- Да Кастрычніцкай рэвалюцыі аднеслася варожа;
- Памерла у эміграцыі у Празе

Судзілоўскі Мікалай Канстанцінавіч (1850 – 1930)

- З сям'і збяднелай шляхты Магілеўскай губерні;
- Аадзін з першых арганізатараў "хаджэння ў народ" і рэвалюцыйных "камун";
- З 1875 г. – у эміграцыі
- Арганізатар рэвалюцыйнага руху у Румыніі, Балгарыі, ЗША, У 1900
- З 1892 г. – на Гавайях, **прэзідэнт Гавайскіх островов (да 1902 г.)**
- Апошнія гады жыцця правеў у Японіі і Кітае, веў рэвалюцыйную прапаганду

Бонч-Асмалоўскі Анатолій Восіпавіч (1857 -1930)

- З дваран Віцебскай губерні
- Зрабіў свой маёнтак Блонь (Ігуменскі павет Мінскай губ.) адным з цэнтраў народніцтва на Беларусі;
- Змагаўся з царскімі вайскамі у Маскве, на барыкадах Чырвонай Прэсні у 1905 г.
- Усе дзеці Бонч-Асмалоўскага пайшлі па слядах бацькі у рэвалюцыю.

Дом-музей Бонч-Асмалоўскіх у Блоні

Марксізм

- З’явіўся ў Расіі у 1890-х гг.;
- Заснавальнікі: ***Карл Маркс і Фрыдрых Энгельс***

Першыя марксісцкія групы у Расіі і на Беларусі

- “Пралетарыят” (1882, Польшча);
- “Вызваленне працы” (1883, Швейцарыя, Г.В. Пляханаў);

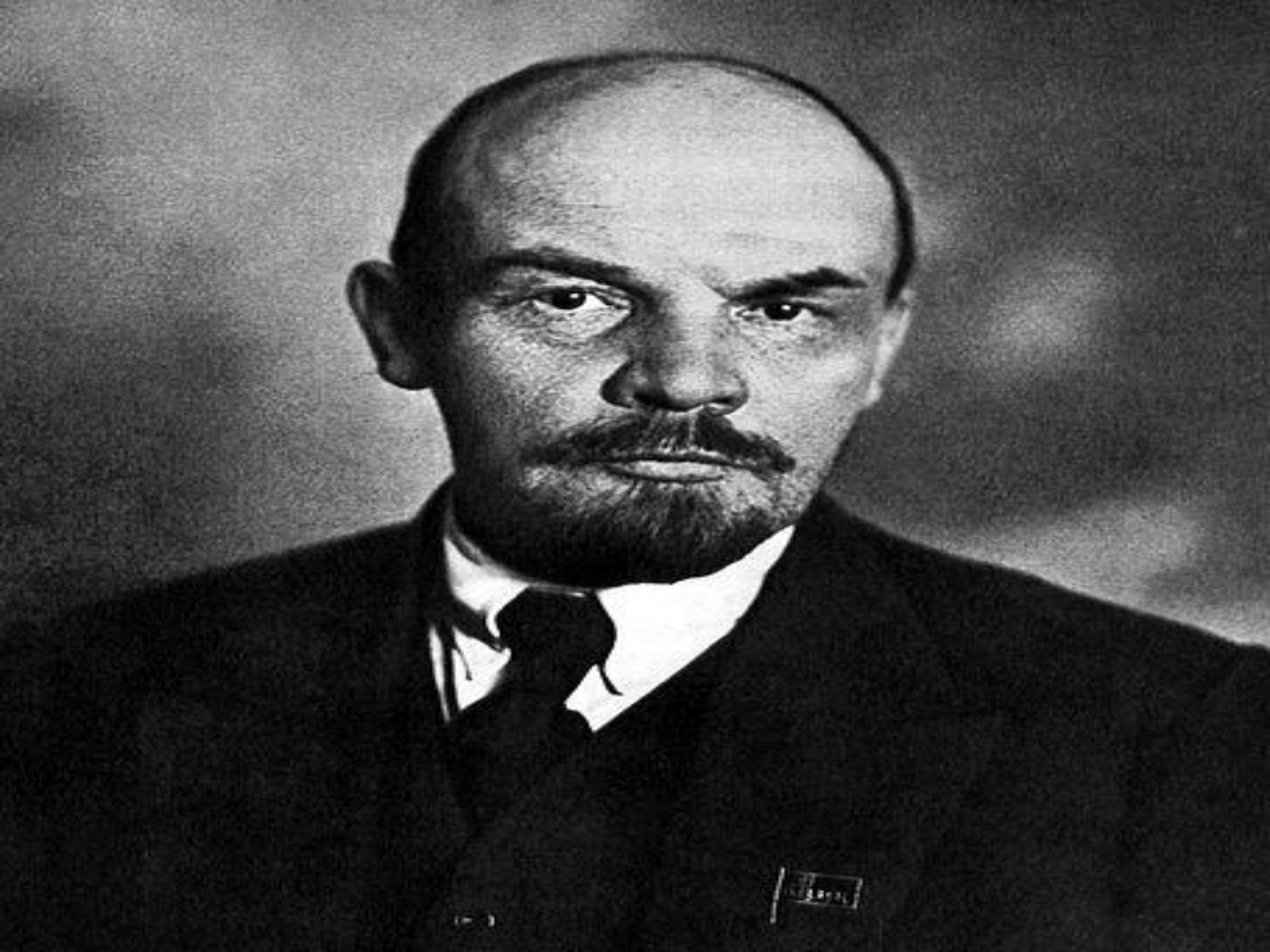

Расійская сацыял-дэмакратычная рабочая партыя (РСДРП)

Этапы стварэння:

- 1895 – “Саюз барацьбы за вызваленне рабочага класа” (СПБ) – 250 – 300 чел.

Расійская сацыял-дэмакратычная рабочая партыя (РСДРП)

Этапы стварэння:

- 1- 3 сакавіка 1898 г. – Мінск – Першы з'езд

(9 дэлегатаў ад 6-ці арганізацый).

Этапы стварэння РСДРП

- 1900 г. - газета “Іскра”

Кірункі дзейнасці:

1. Барацьба за аб’яднанне партыі;
2. Барацьба супраць “эканамізма”

Этапы стварэння РСДРП

- 1903 г. – II з’езд (Брусэль – Лондан): 43 дэлегата + 14 “дарадчыкаў ад 44 арганізацый і камітэтаў;

Раскол партыі:

На ***“бальшавікоў”*** (У. Ленін)

На ***“меньшавікоў”*** (Ю. Мартаў)

- 1905 г. – III з’езд (Лондан, 24 дэлегата + 14 дарадчыкаў)

Палітычная праграма РСДРП

Бліжайшая:

- Звяржэнне царызму
- Устанаўленне дэмакратычнай рэспублікі

Канчатковая

- **Пралетарская рэвалюцыя**
- **Дыктатура пралетарэята**
- **Пабудова сацыялізма**

АЗЪ

Партыя сацыялістау-рэвалюцыянераў (эсэраў)

- Створана у 1902 г.
- **Кіраўнікі:**

Р.А. Гершуні, К.К. Брэшка-Брэшкоўская, А.В. Бонч-Асмалоўскі.

- ***Праграма эсэраў:***

1. Звяржэнне царызму і устанаўленне федэратыўнай дэмакратычнай рэспублікі;
2. Знішчэнне памешчыцкага землеўладання;
3. Пабудова сацыялізму на аснове сацыялізацыі зямлі, ураўняльнага землекарыстання і кааперацыі;

Тактыка эсэраў

індывідуальны

палітычны

Тэрор…

Забойства П.А. Сталыпина

Беларуская нацыянальная плынь

- Вызначылася у канцы XIX – пач. XX ст.
- 1903 г. – **Беларуская рэвалюцыйная грамада** (БРГ);
- Стваральнікі БРГ:

Браты **Іван і Антон Луцкевічы**; **Алаіза Пашкевіч** (Цетка), **А. Бурбіс, В. Іваноўскі**.

- Пазней перайменавана у **Беларускую сацыялістычную грамаду** (БСГ);

- **“Беларуская сацыялістычная грамада** – гэта сацыяльна-палітычная арганізацыя беларускага працоўнага народа”

З праграмы БСГ

Браты Іван і Антон Луцкевічы

Праграма БСГ:

- Звяржэнне самадзяржаўʼя
- Знішчэнне прыватнай уласнасці
- Права народаў Расіі на аўтаномію
- Устанаўленне федэратыўнай дэмакратычнай рэспублікі
- Пабудаванне сацыялізму праз усебаковую кааперацыю працоўных

“Наша Ніва”

- Беларуская дэмакратычная газета
- Выходзіла у **Вільне (**1906 – 1915 гг.)
- Штотыднёвік, друкавалася кірыліцай і лацінкай;
- **Рэдактары:**

Браты І. і А. Луцкевічы, В. Ластоўскі, В. Іваноўскі.

Супрацоўнікі:

Я. Купала, Я. Колас. М. Багдановіч, М. Гарэцкі і інш. бел. дзеячы культуры.

“Наша Ніва”

- Галоўны кірунак дзейнасці:
- **Барацьба за захаванне адзінства беларускага народа, пераадоленне яго рэлігійнага расколу.**

- *Пры “Нашай Ніве” дзейнічалі:*

1. Беларускі нацыянальны музей;
2. Часопіс “Саха”
3. Маладзежны месячнік “Лучынка”
4. Сельскагаспадарчы “Беларускі каляндар”.

Вацлаў Усцінавіч Ластоўскі (1883 – 1938)

- Беларускі пісьменнік і грамадскі дзеяч
- Адзін з кіраўнікоў БСГ і “Нашай Нівы”
- Прэм’ер-міністр Беларускай Народнай рэспублікі
- Выступаў супраць Савецкай і польскай улады, за незалежную Беларусь;
- Гісторык, філолаг
- Акадэмік (1928)
- Арыштаваны органамі НКУС (1930)
- Расстраляны у Саратаве

Пашкевіч Алаіза Сцяпанаўна (1876 – 1916), псеўданим - Цётка

- З шляхецкай сям'і
- Беларуская паэтэса, празаік, грамадскі дзеяч, актрыса, педагог;
- Скончыла два універсітэта, у тым ліку замежны;
- Працавала медсястрой у час Першай сусветнай вайны;
- Захварэла ад тыфу і памерла у радавым маентку (Шчучынскі павет Гродзенскай губ.)

Вывады

- 1. У канцы XIX – пач. XX ст. у Расіі і на Беларусі былі закладзены ідэйна-арганізацыйныя асновы далейшай барацьбы розных апазіцыйных самадзяржаўю сіл, якія пачалі афармляцца у палітычныя партыі.

Вывады

2. Палітычныя партыі Расіі і Беларусі былі вельмі нешматлікімі (некалькі тысяч членаў) і складалі у агуле не болей **0, 1%** ад **180млн.** насельніцтва краіны. Але іх ідэі - разбурэнне “старога ладу” і сацыялістычнае пераўтварэнне Расіі - паступова завалодвалі адукаванай часткай грамадства і распаўсюджваліся сярод рабочых.

ПЕРШАЯ СУСВЕТНАЯ ВАЙНА

Пралог XX стагоддзя

У пачатку ахапіла 8 дзяржаў Европы: ***Германію і Аўстра-Венгрыю*** з аднаго боку, ***Велікабрытанію, Францыю, Расію,*** Бельгію, Сербію і Чарнагорыю з другога

Пасля ў вайну былі ўцягнуты **38** краін:

4 - на баку аўстра-германскага блока

і

34 – на баку Антанты

- Цягнулася
3 гады 4 месяца 10 дзён
(з **1 жніўня 1914 г. па 11 лістапада 1918 г.**)
- Унесла жыцці звыш
20 млн. человек
(у тым ліку ад
5 до 7 млн. – у Расіі)

Страты Беларусі падчас вайны

- загінула каля **1 000 000** чалавек

- Сталі бежанцамі – 2 000 000 чалавек (з іх каля ***1 000 000*** на Радзіму не вярнуліся)....

Мэты Германіі

“Міттэльеўропа”

Мэты Аўстра-Венгрыі

“аўстрыйскія Балканы”

Мэты Францыі

Эльзас і Латарынгія

Мэты Англіі

Вайна на кантыненце

Мэты Pacіі

???

Петр Аркадзевіч Сталыпін

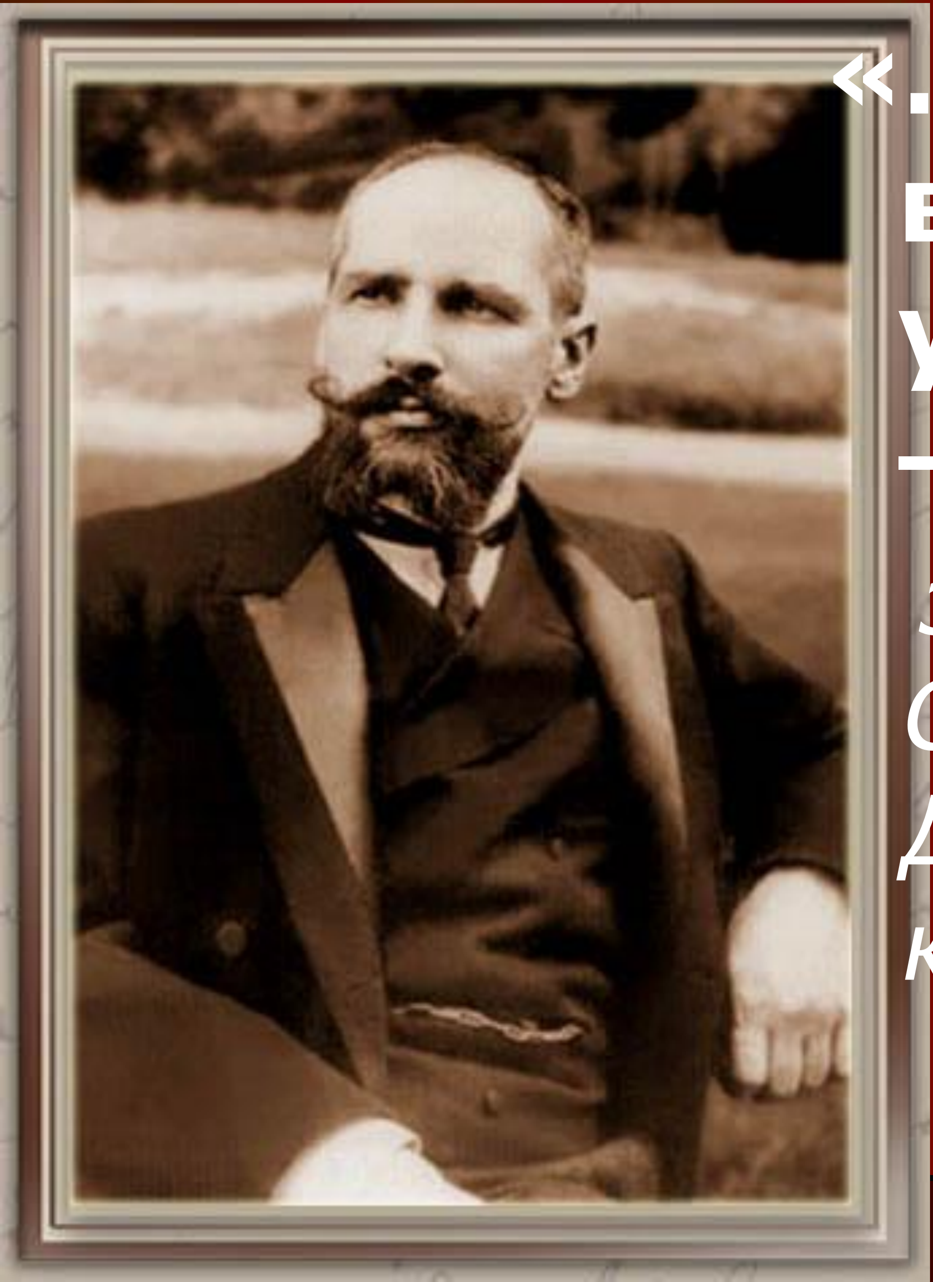

«...вам патрэбны вялікія узрушэнні, а нам – вялікая Расія..»

з прамовы П.А. Сталыпіна ў ДзяржДуме (адказ кадэтам)

- У Расіі знаходзілася:

- ***170 000 германскіх*** і ***120 000 аўстра-венгерскіх падданых,***
- французаў – толькі ***10 000,***
- англічан - ***8 000*** человек.
- Апрача таго, у Паволжжы жыло ***600 000 немцаў-каланістаў,*** а на Валыні – яшчэ ***200 000***

Царская сям'я

Мірныя ініцыятывы Мікалая II

1898 г. – прапанаваў абмежаваць гонку узбраенняў і стварыць міжнародны суд для мірнага урэгулявання дзяржаўных канфліктаў.

склікаў дзве міжнародныя канферэнцыі у Гаазе (1898 и 1907 гг.),

стварыўшыя

Гаагскі трыбунал

- Прапаганда вайны ў расійская арміі да жніўня 1914 г. - **забаронена**

Немецкі плакат часоў Першай сусветнай войны

SOLDATEN HEIM
BREMER ROLAND
4
BREMER SOLDATEN-HEIME
HINTER DER FRONT
mina.ru

Вільгельм II

Французскі плакат часоў Першай сусветнай войны

Англійскі плакат

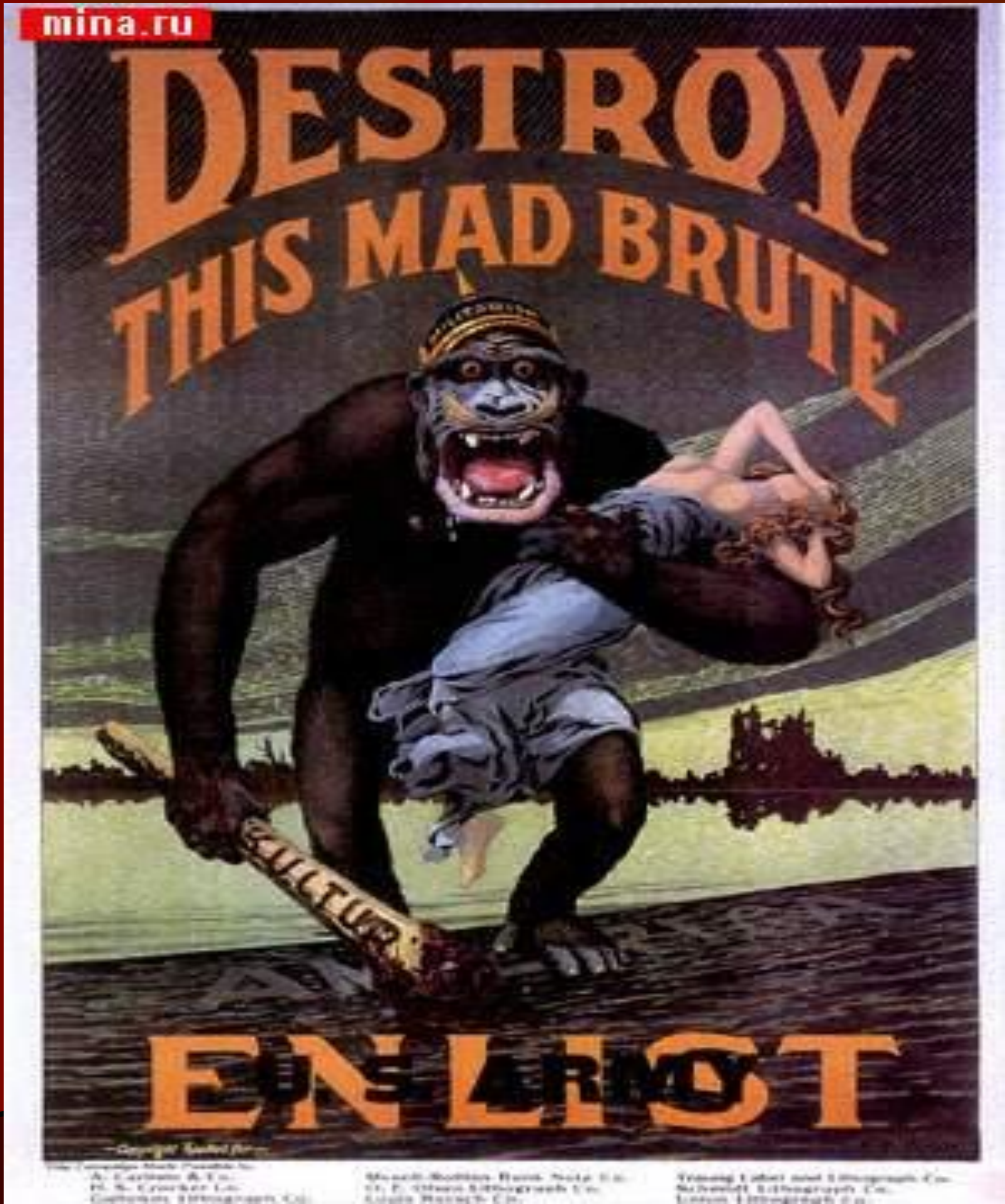

Англа-амерыканскія плакаты

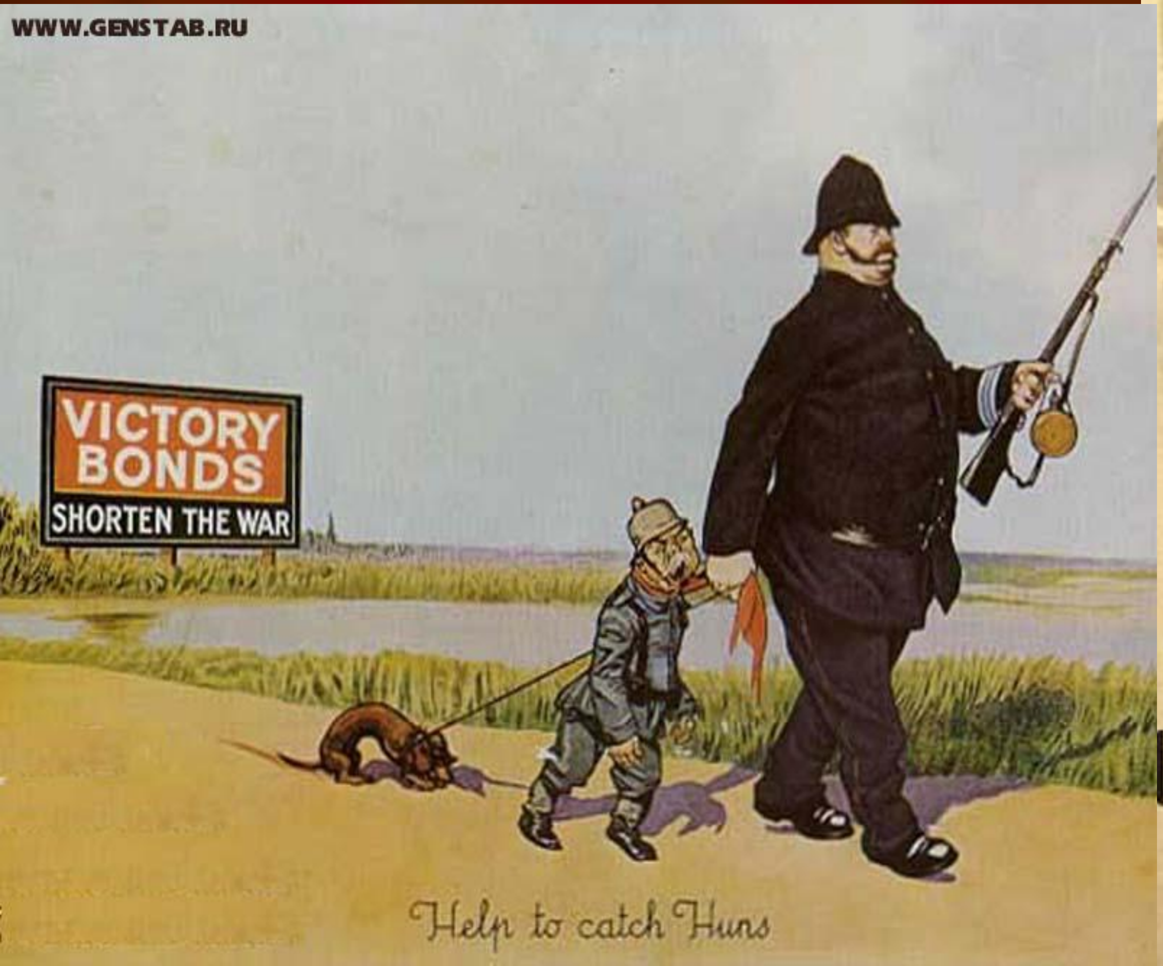

Рускі плакат часоў Першай сусветнай войны

Рускі плакат

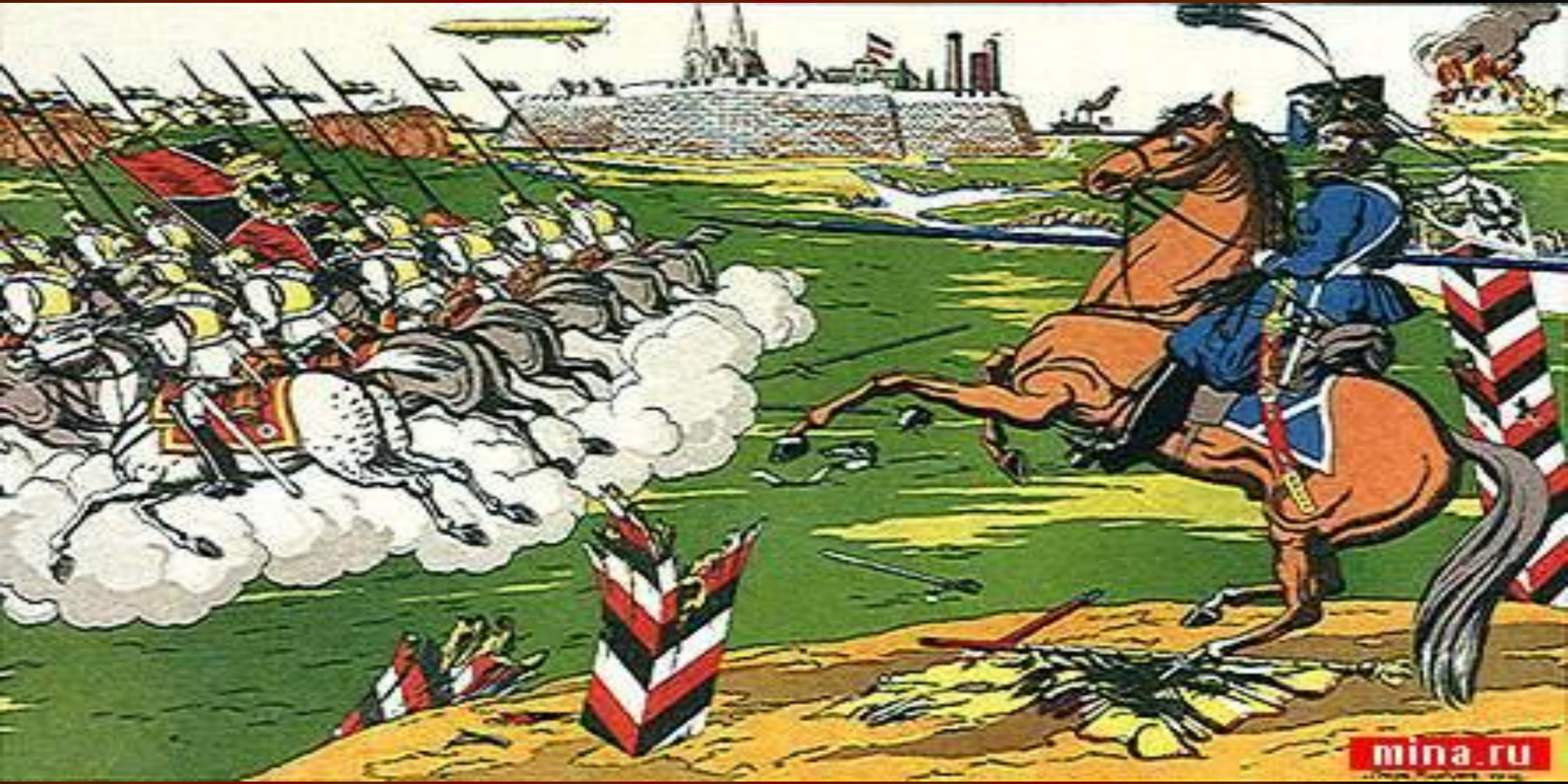

Баявыя дзеянні на тэрыторыі Беларусі ў гады Першай сусветнай вайны

Разгортванне войск у Еўропе і пачатак баявых дзеянняў

У Стаўке у Баранавічах

Баявыя дзеянні у Европе (1914 -1915 гг.)

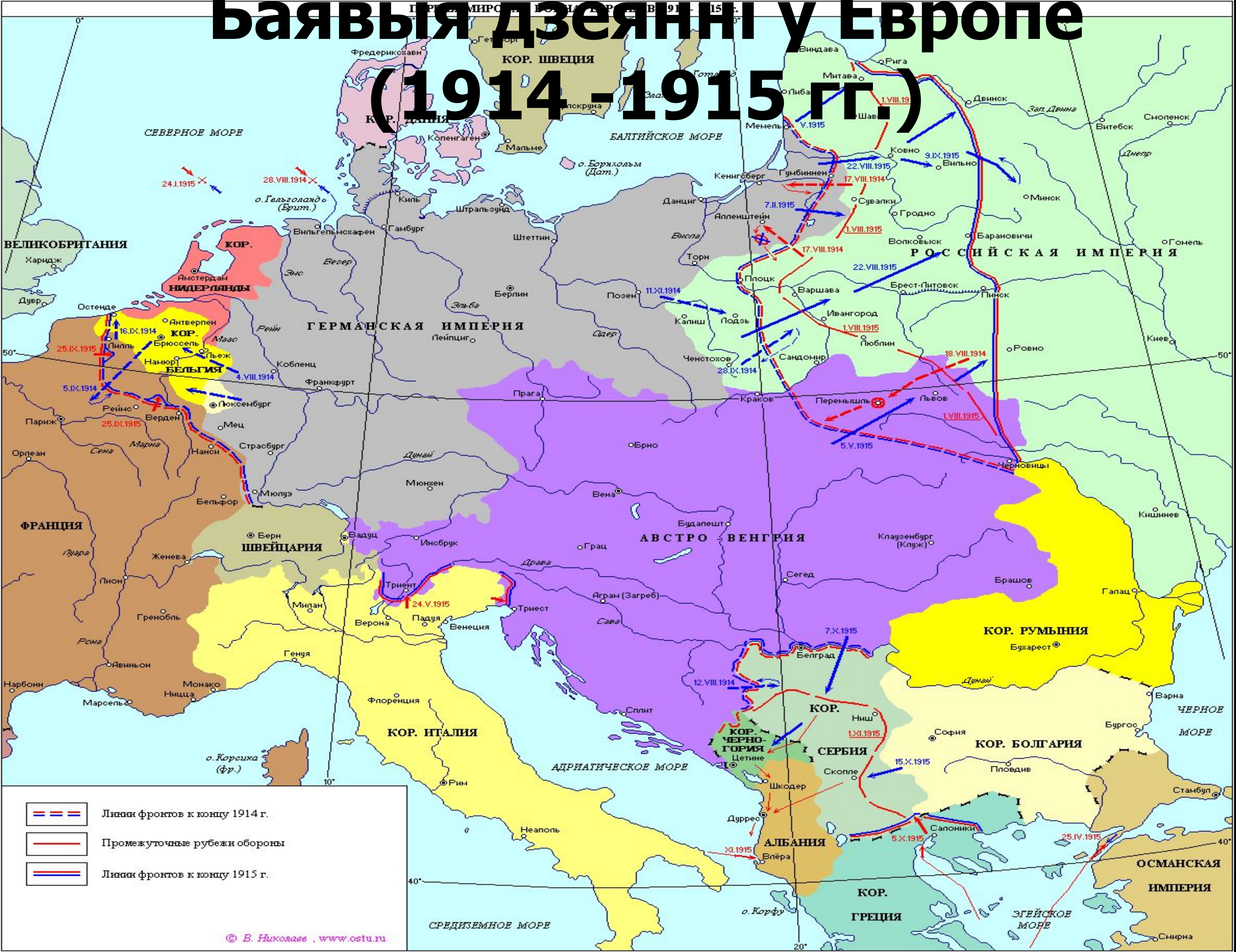

Дуумвірат Усходняга фронту: генералы П. **Гіндэнбург і** Э. **Людэндорф**

Асноўныя баявыя дзеянні на тэрыторыі Беларусі

Абарона крэпасці Асавец

(на захадзе Гродзенскай губерні)

4 расійскіх роты супраць 40 нямецкіх батальёнаў

Сакавік – жнівень 1915

Die zersprengten Kasematten von Ossowicz.
Zensiert
Paul Hoffmann & Co.
Berlin-Schöneberg.
1299.

Камандзір крэпасці Асавец

- Генерал-лейтэнант **Бржазоўскі** Мікалай Аляксандравіч,

Выпускнік ***Полацкай ваеннай гімназ***

Свенцянскі прарыў

- **Верасень 1915 г.** -– дазволіў немцам прарваць фронт і наблізіцца да Маладзечна і Смаргоні.
- У выніку была страчана ***Вільня***, Стаўка перанесена з Баранавіч у ***Магілеў***, **а трэць тэрыторыі Беларусі апынулася ў руках ворага**

СВГ у Магілеве

Смаргонь сення

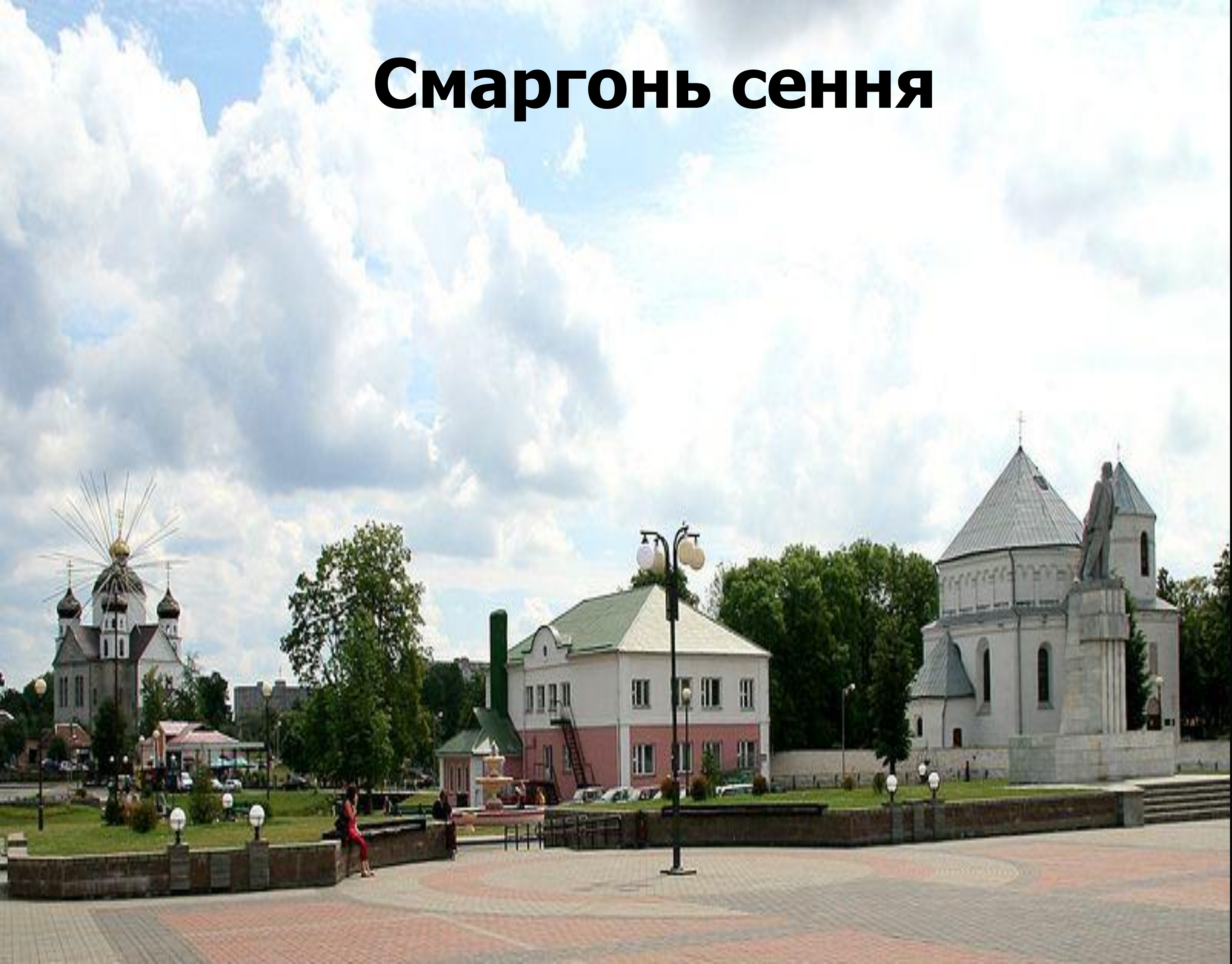

і 100 год таму...

Полуразрушенная православная церковь. Внутри церкви разорвались четыре нѣмецкихъ 11-дюймовыхъ снаряда.

ертваго города". По фот. нашего военнаго корреспондента Я—ва.

«мёртвы горад...»

Стрижи.ру

Абарона Смаргоні

- **Пачалася 20 жніўня 1915 г.**
- **Працягвалася 810 дзён – да 18 лютага 1918 г.**
- **Забрала жыцці некалькі дзесяткаў тысяч расійскіх салдат**

- Толькі у адной газавай атаке 2 - 3 жніўня 1916 г. былі смяротна атручаны 3 000 салдат і афіцэраў Каўказскай грэнадзёрскай дывізіі

- Пасля вайны з 16 000 жыхароў у горад вярнулася усяго 130 чалавек...
- На сенняшні дзень вядомы імена толькі 838 абаронцаў Смаргоні ...

Героі Смаргоні

Нарачанскае наступленне

- Праходзіла з **18 па 30 сакавіка 1916 г.** у раене ***воз. Нарач і г. Дзвінска (Даўгаўпілс)***
- **Мэта** – адцягнуць сілы немцаў з Заходняга фронту і выратаваць французаў

Вынікі Нарачанскай аперацыі

- Немцы страцілі каля **20 000** чалавек, расійская армія –

  каля **80 000** чалавек
- Прарваць абарону немцаў не удалося, але ...
- французы былі выратаваны пад ***Вердэнам***

Героі Першай сусветнай вайны

Потым чырвоныя ...

...і белыя

Белыя…

і чырвоныя…

А тады
усе яны былі

Абаронцамі Айчыны

У той вайне, якую сучаснікі-жыхары Расіі

называлі “Вялікай”, ці “Другой Айчыннай вайной”...

На акупіраванай тэрыторыі

- Браты ***Іван і Антон Луцкевічы, В. Ластоўскі*** - выступілі з ідэяй стварэння канфедэрацыі Літвы і Заходняй Беларусі (у форме ВКЛ) з сеймам у Вільні
- Германскія улады – супраць; але дазволілі ствараць беларускія асветніцкія і культурныя арганізацыі:

газета "Гоман", "Беларускі клуб", згуртаванне ***"Золак"***, ***"Навуковае таварыства"***, ***"Беларускі вучыцельскі саюз"*** (усе – у Вільні)

- 1915 г. у Вільні створаны ***Беларускі народны камітэт*** на чале з А. **Луцкевічам.** Прадстаўнікі камітэта ўдзельнічалі ў рабоце канферэнцый прыгнечаных народаў Расіі (арганізавана немцамі ў Стакгольме і Лазане ў красавіку і чэрвені 1916 г.)

- Спробы дамовіцца з ***Літоўскім нацыянальным камітэтам*** аб утварэнні агульнай літоўска-беларускай дзяржавы (канец 1916 г.) вынікаў не далі.
- Ен утварыў у Вільні ***Літоўскую дзяржаўную раду (Тарыбу)*** як вярхоўны дзяржаўны орган Літвы. У склад гэтай літоўскай дзяржавы былі ўключаны і акупіраваныя Германіяй беларускія землі

Пазіцыя землеўладальцаў і фабрыкантаў польскага паходжання

- Паскораная ***паланізацыя краю*** і яго ўз'яднанне з

“Каронай Польскай”

Беларусь у час Лютаўскай буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі

- ***23 лютага 1917 г.*** – пачатак забастоўкі ў Петраградзе.
- 25 лютага забастоўка стала агульна гарадской, да яе далучыліся салдаты. ***27 лютага*** захоплен Галоўны арсенал, тэлеграф, вакзалы, турмы.
- ***2 сакавіка 1917 г.*** – адрачэнне імператара Мікалай II

Пасля адрачэння

Новыя органы ўлады

- ***Часовы камітэт*** IV Дзяржаўнай думы на чале з акцябрыстаў **М. Радзянкам;**
- **Петраградскі Савет** рабочых і салдацкіх дэпутатаў (меншавіцка-эсэраўскі)
- ***2 сакавіка*** – пагадненне Часовага камітэта Думы і Петраградскага Савета : створаны ***Часовы ўрад*** на чале з князем ***Г. Львовым.*** Пасаду міністра замежных спраў заняў лідэр кадэтаў **П. Мілюкоў**, вайсковых спраў – лідэр акцябрыстаў **А. Гучкоў**.

Люты 1917 г. на Беларусі

- Да Беларусі звесткі аб рэвалюцыі:

  1–4 сакавіка 1917 г.
- Стварэнне “баявых дружын”
- ***У Мінску - 4 сакавіка створана міліцыя***, якую ўзначаліў ***М.В. Фрунзе***

і

Мінскі Савет рабочых дэпутатаў

На працягу сакавіка – красавіка арганізацыйна афармілася 37 Саветаў

Мясцовыя органы улады

- ***4 сакавіка 1917 г.*** ў Мінску створаны "***Часовы грамадскі камітэт парадку***", у склад якога ўвайшлі і прадстаўнікі Мінскага Савета.
- 6 сакавіка 1917 г. Часовы ўрад перадаў уладу ў губернях і паветах сваім **камісарам,** якія выконвалі функцыі губернатараў. Ім падпарадкоўваліся ўсе мясцовыя органы ўлады.

- ***7–17 красавіка 1917 г.*** у Мінску адбыўся ***I з’езд ваенных і рабочых дэпутатаў армій і тылу Заходняга фронту***
- ***20 красавіка 1917 г.*** у Мінску адкрыўся з’езд сялянскіх дэпутатаў Мінскай і неакупіраваных Германіяй паветаў Віленскай губерні. Старшынёй з’езда быў абраны **М. Фрунзе.**

- Канчатковае заканадаўчае вырашэнне аграрнага пытання з’езд адклаў да ***Установчага сходу***

Вывад

- Такім чынам, Лютаўская буржуазна-дэмакратычная рэвалюцыя з’явілася пачаткам дэмакратычнага развіцця Расіі, у тым ліку і Беларусі, адкрыла шлях да эканамічнага і сацыяльнага прагрэсу краіны.